

Význam VENKOVNÍCH AKTIVIT v předškolním vzdělávání

Blíží se čas léta, období škol v přírodě a vůbec častějšího pobývání venku. Venkovní aktivity se přirozeně podřizují pravidelnému rytmu střídání ročních období i nepravidelným výchylkám počasí. Dítě se tudíž venku s těmito jevy přirozeně sžívá a učí se zároveň pochopit i své postavení ve světě. Uvědomuje si rovněž existenci něčeho, co nelze ovlivnit lidským snažením. V příspěvku nabízím několik nápadů ze své praxe, jak dobu blížícího se léta využít k co největšímu užtku pro předškoláky.

PHDr. KATEŘINA JANČAŘÍKOVÁ, PH.D.

Střídání denních dob (ráno, poledne, večer či den vs. noc) i ročních období vnáší do života řád a učí nás s řádem žít. Sazení, sklízení, hrabání listů a také pouštění draků, hrátky s vodou nebo ohřívání u ohýnku – to všechno má svůj čas, který lze očekávat a na který se lze těšit. K narativní motivaci poslouží příběh *O Katce a čtveru ročních období* nebo pohádka *O dvanácti měsíčkách*.

Moderní doba se sítí světového obchodu a se supermarkety nepochybně nabourává chápání pravidelných rytmů a sezonnosti, ale není dobré se jich vzdávat – život pak ztrácí mnohá kouzla.

Katka a čtvero ročních období

Byla jednou jedna holčička a ta se jmenovala Katka. Na světě se jí moc líbilo. Právě bylo léto a ona si na zahradě u babičky trhala jahody, rybíz, angrešt i ostružiny přímo do pusy. „Léto je ze všeho nejlepší,“ řekla babičce.

Babička se usmála a napsala to na žlutý list papíru. Katka místo podpisu namalovala k tomuto prohlášení košík jahod.

Netrvalo dlouho a přišel podzim – Katka pomáhala babičce česat jablka. Ukládaly je spolu do mnoha dřevěných lísek ve vysřeteném sklepě. Když skončily, vyrobily si krásného velkého papírového draka a pouštěly ho na strništi za zahradou. Babička naučila Katku poslat drakovi nahoru „dopis“. Večer se unavená holčička přitulila k babičce: „Podzim je skvělý,“ prohlásila.

Narušení přirozeného rytmu života

Nepravidelné výchylky způsobené především krátkodobými atmosférickými jevy, tedy počasím, naopak přinášejí do našich životů chaos. Učí nás operativně měnit plány. Za deště či silného větru, nebo naopak za intenzivního slunečního svitu nelze mnohé aktivity realizovat – leda za cenu jistých obětí. Proč?! Dovednost měnit své plány je velice cenná. Moderní lidé tuto schopnost ztrácejí, spoustu aktivit si plánují dopředu, řídí se podle diářů a termínů. Neohlíží se na náklady ani na vlastní zdravotní stav či škody tím způsobené.

Dnes lze v České republice celoročně provádět sezonní aktivity, jako je koupání, bobování, bruslení. Někdy je

jistě příjemné využít krytých bazénů nebo kluzišť, ale využíváme-li je příliš, ztrácíme pokoru a trpělivost a přicházíme i o onu tajuplnou dobu *těšení se na něco*. Kouzlo Vánoc a adventu by se jistě vytratilo, kdyby si lidé dělali svatvečer, kdykoli budou mít chuť... Možná i toho se dočkáme, neboť moderní lidé obecně rádi „poroučejí větru, dešti“.

Jenže v životě člověka nakonec vždy nastanou chvíle, jež nelze ovlivnit, anebo jen velmi málo (den zrození, den smrti, příchod nemoci). Člověk, který se nenaučí respektu k okolnostem v běžných věcech, bývá těmito mezníky lidského života příliš zaskočen a hrozí, že nenalezne v podobných chvílích tolik potřebné smíření a pokoj.

Babička se usmála a zapsala její prohlášení na hnědý list papíru. Katka k tomu místo podpisu namalovala červená jablíčka a obkreslila žlutý javorový list.

Netrvalo dlouho a nastala zima. Katka dostala pod stromček sáně a červené rukavice. Každý den chodila s babičkou na kopec, kde spolu s ostatními dětmi sáňkovala. Pod oknem postavila s tatínkem sněhuláka. Maminka jí věnovala velkou červenou mrkev jako nos a starý modrý hrnec jako klobouk. Babička tvrdila, že tak krásného sněhuláka ještě nikdy v životě neviděla.

„Zima je prostě báječná,“ nechala se slyšet Katka. Babička se usmála a zapsala to na bílý list papíru. Katka místo podpisu přimalovala velkého sněhuláka a krmítko plné ptáků. Netrvalo dlouho a přišlo jaro, sněh roztál a všechno se začalo zelenat.

Katka šla s tatínkem na výlet k řece. Tatínek ji učil poznávat jarní květy: sasanky, podběl, blatouchy... Náhle! „Jaro mám nejraději,“ prohlásila Katka. Babička se usmála a zapsala to na zelený list papíru. Katka místo podpisu nalepila na papír kytičky. Babička se usmívala, pak šla k almarce a vyndala z ní i žlutý, hnědý a bílý list. Připomněla Katce, že se jí líbilo každé roční období. Čtyři listy sešila do malé knížečky a nadepsala ji *Náš rok*. „Tuhle knížku si schovej,“ vybídla ji, „abys věděla, že na jaře, v létě, na podzim i v zimě se dá dělat spousta báječných věcí. Pán Bůh nám dal čtvero ročních období, abychom se mohli radovat z toho, co právě zažíváme, a těšit se i na ta období, která přijdou.“

(Text Kateřiny Jančařkové pro Dny vděčnosti za stvoření, ES ČKA 2009)

I Koloběh látek a kontinuita života

Na zahradě nebo v přírodním okolí mateřské školy se dítě možná poprvé setká se smrtí a prostřednictvím tohoto setkání se učí vážit si života. Může jít o smrt ptáčka, který vypadl z hnízda a je pohřben v rohu zahrady. Nebo může spatřit kmen staré hrušně, do níž uhodil blesk. Dítě si začíná uvědomovat, že smrt je definitivní. To jen ve světě počítačů má postava více životů. V životě však obvykle nemáme více pokusů ani „další level“.

Dítě má ovšem možnost pozorovat na zahradě kromě **smrti i pokračování života** – jiné ptáčky, kteří přežili a vyletěli z hnízd, nebo nový štěp, jež jsme zasadili na místo staré hrušně. Tak se dítě seznamuje s koloběhem látek a kontinuitou života. Kmen je nařezán na špalky, spálen, listy a větve tlejí na kompostu, kde se z nich stane černá zemina, vrabci a drozdi na zahradě hnízdí každoročně...

Venku lze sledovat **vazby mezi organismy a ekotopy**. Některé rostliny se vyskytují po celé zahradě, jiné jen na stinných místech a další na místech suchých a slunných. Pokud si

dítě zkusí přesadit **netýkavku nedůtklivou**, která roste pod živým plotem, pravděpodobně mu zajde. Leda by jí věnovalo velkou péči (zalévalo ji, stínilo, ničilo okolní rostliny atd.). Učí se tak o dodatekové energii a její moci měnit – na dobu přechodnou – přirozený běh světa. Zvědavé dítě si všimne **proměn jedince, pozoruje a zkoumá vývoj**. Vhodnými modelovými živočichy jsou **hlemýždi zahradní, žáby, zlatohlávci** nebo **bělásci**, protože pulci, larvy a housenky nejsou dospělým podobní. Dítě se pozorováním vývoje modelových organismů učí přemýšlet i o sobě a svém životě, ale také o životě svých blízkých. Začíná si uvědomovat, že maminka a tatínek, a dokonce i babička a dědeček byli kdysi dětmi. Lidé totiž stejně jako ostatní tvorové procházejí vývojem a jednotlivé etapy života mají svá specifika, která je užitečné umět respektovat.

I Seznamování s přírodními živly

Dítě se venku seznamuje s živly. **Vítr** čeří vodu, pohybuje listy osiky, otáčí korouhvičkou a rozeznívá zvonkohru. **Voda** nemá vlastní tvar, ale přizpůsobuje se nádobě, do které ji nalijeme, a přesto uhasí oheň a je na zemi, v zemi i ve vzduchu! **Země** dává růst rostlinám a skrývá mnohé poklady i kosti našich předků. A dítě také zjistí, že **oheň** je dobrý sluha, ale zlý pán.

Venku si dítě buduje vazby a emocionální vztah k dlouhověkým organismům. Jsou to především různá domácí zvířata, od kterých se dítě učí **základům etologie**, a také stromy, na něž dítě může lézt a ze kterých může jíst ovoce.

Venku pak provádí první experimenty. Zjišťuje, že experiment, který je pro maminku, resp. jednu učitelku, nepřijatelný (např. rozhrábnutí mraveniště a pozorování toho, jak na tento úkon mravenci zareagují), může být pro tatínka, resp. druhou učitelku, přijatelný... Učí se **provádět experimenty** v mezích nastavených etickými normami dané společnosti, ale zároveň poznává, že etické normy jsou mírně proměnlivé. Dítě ovšem nebývá venku samo, jsou zde dospělí, jimž může sdělovat své poznatky i pozorování. Dítě se učí vyprávět o zážitcích a zkušenostech, které získalo; učí se volit slova, čas a místo a délku sdělení. Dospělý,

jenž s nehraným zájmem dítě vyslechne, je nejlepší motivací k dalšímu bádání. Na zahradě mateřské školy jsou i další děti. Součinnost s nimi rozvíjí **sociální kompetence**, učí děti ovládat emoce, přistoupit na kompromis, ale také pomáhat mladším nebo slabším. Venkovní prostředí na rozdíl od třídy poskytuje dostatek svobody k oddělení se od skupiny, pokud se dítě právě nedokáže nebo nechce přizpůsobit skupině.

I Vybrané venkovní aktivity

V následujícím textu představím některé aktivity, které lze provádět venku a jež můžeme rozdělit do dvou skupin. V první skupině objevíte řád: Učitelka nabízí konkrétní aktivitu, řídí ji a strhuje děti svým zájmem a nadšením. Často se pak může stát, že děti původně řízené aktivity modifikují a zařazují do volných her. Ve druhé skupině pak pedagog nabízí dětem vhodné prostředí nebo prostředí obohacuje a dítě k aktivitám přistupuje spontánně, tedy samo.

I Aktivity řízené Žravá vážka

Vážka je oblíbený živočich – je velká, krásně barevná, a i když bzučí a děti se jí zpočátku mohou bát, není nebezpečná. Prostřednictvím této aktivity nejen seznámíme děti s vážkou, ale zároveň demonstrujeme velkou žravost vážek. Kombinujeme **dva způsoby**:

- V okolí vhodně vybrané vodní plochy (mělký břeh) vyhledáme vážky a hodíme mezi ně hrst jemného říčního písku. Pozorujeme, co se bude dít. Vážky okamžitě mění směr letu a „loví“ zrníčka

písku. Úkon zopakujeme, aby to viděly všechny děti. Necháme je pak házet písek samostatně a nezapomeneme je poučit, aby si neházely písek do očí.

- Do entomologické sítě chytíme komáry, mouchy a jiný drobný hmyz a také nejméně jednu vážku. Učitelka (variantou je šikovný předškolák) opatrně uchopí vážku mezi palec a ukazovák přibližně v polovině jejího těla. Druhou rukou, např. pomocí pinzety, pak vážku krmí drobným hmyzem. Vážka žere, i když je v lidské ruce, což je pro ni nepřírodní.

Učitelka si všímá toho, jak děti vážku přijímají. Kdo se jí bojí? Kdo strach překonal/nepřekonal? Kdo chce vážku držet? Kdo nechce? Tato aktivita je inspirována *Vycházkami do přírody* (Řehák, 1968) pro žáky středních škol.

Bělásek sosaček

Rozdáme dětem entomologické sítě a vyzveme je, aby se snažily chytit bělásku. Pokud se jim to povede, učitelka motýla opatrně vyjme a uchopí tak, aby ho nepoškodila, tedy za složená křídla. Poté špendlíkem opatrně (směrem od kořene) sosaček pomalu rozvinuje. Pozorujeme, jak vypadá, všímáme si, jak je dlouhý. Po krátké chvilce sosaček pustí a ten se sám opět svine do spirály. Učitelka si všímá toho, zda se některé dítě motýla neštítí, a sleduje, kdo má o motýla obavu.

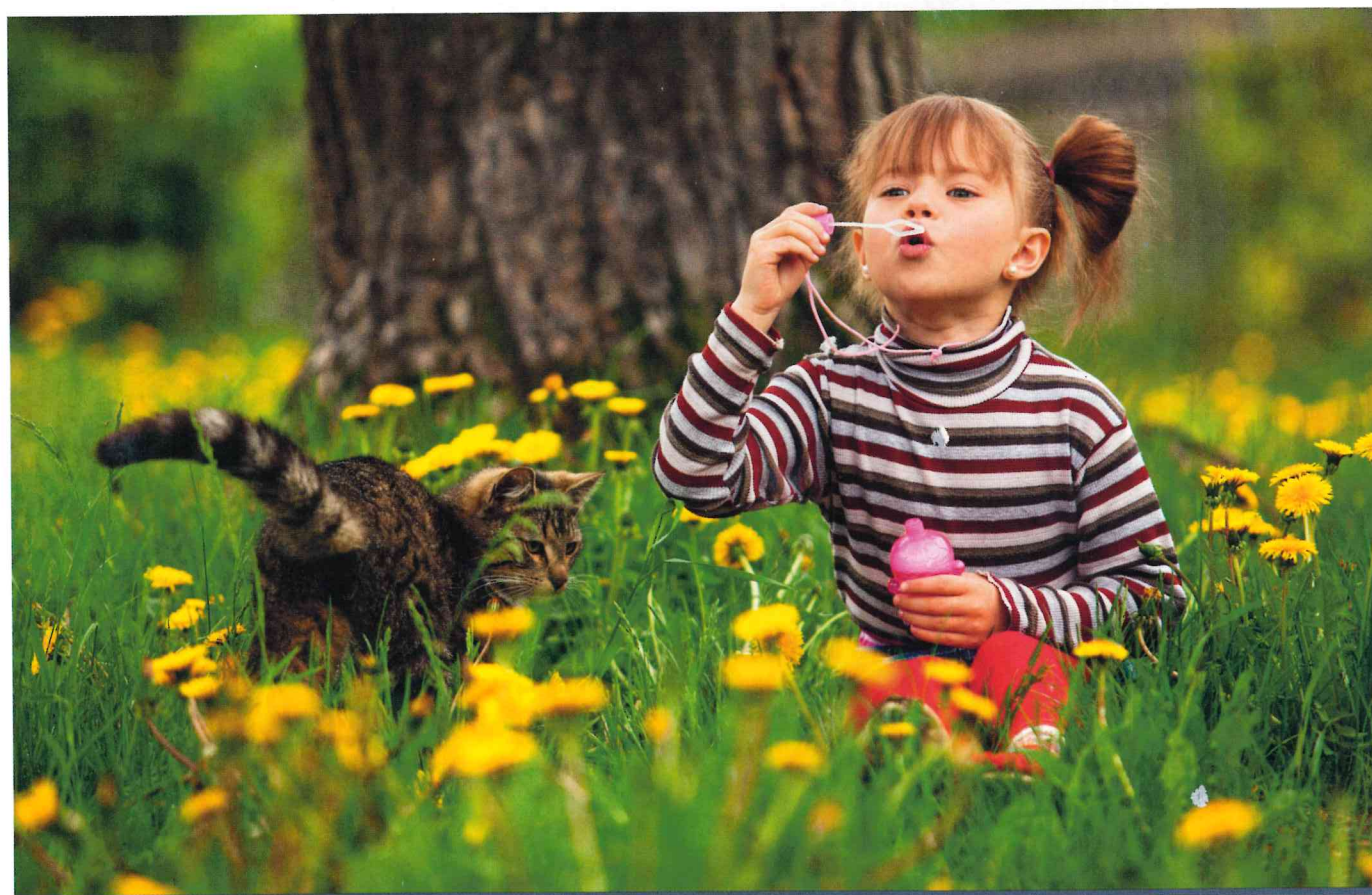
Bělásek není chráněný, na zahradách jeho housenky škodí. S jiným druhem motýlů aktivitu neprovádíme. Přesto se snažíme motýlkovi neublížit – šetrné rozvíjení sosačku není nebezpečné.

Hledáme orlíka!

Pro realizaci navštívíme les porostlý **hasivkami orličími**. Předškoláky vybavíme nožíky pro děti (bez ostrých hrotů) a obrázky erbů s dvouhlavým orlem. Nejprve učitelka aktivitu demonstruje – nožem přeřízne řapík listu hasivky orličí co nejnižší nad zemí. Řez musí být hladký a musí být veden kolmo k řapíku. Na řezu lze vidět obrazec tvořený cévními svazky, který připomíná znak dvouhlavého orla, jež známe z erbů. Následně děti hledají orlíky samy. Učitelka si všímá, kdo pracuje s nožkem nejopatrněji, a zjišťuje, kdo je/kdo není schopen vést kolmý rovný řez. Pomáhají si děti vzájemně? Předvádějí poté tuto aktivitu rodičům či mladším sourozencům?

Hasivka orličí je invazivní druh, není chráněná, a tudíž není třeba se obávat, že by tato aktivita ohrozila naši přírodu.

Rozsypte na nějaké vhodné vybrané místo na zahradě mušličky od moře a čekejte, kdo si jich první všimne. Sledujte, jak bude probíhat pátrání dětí po dalších lasturách a jak děti jejich přítomnost na zahradě vysvětlí. Rovněž lze ve vhodné výšce navěsit na stromy banány ke svačině. Anebo v okolí připravte „šipkovanou“ a překvapení přichystejte na jejím konci.

Obchod se salámy Káji Maříka

Kája a Zdeňka si v lese hráli „na obchod“. Kája nachytal dešťovky „štoky“ (znázorňovaly salám) a na kmenu (znázorňoval pult v obchodě) krájel Kája dešťovky na kousky a „prodával salám“. Pan lesník, který děti občas při jejich spontánních aktivitách pozoroval, vylezl z úkrytu a vyhuboval jim.

Chov sametek na venkovním stole

Tato aktivita vznikla spontánně na zahradě plné možností. Čtyřlétá Katka na betonovém stole na zahradě

objevila **červené sametky**. Konývkou nalévala na betonovou desku stolu vodní bariéry – sametky zavírala do chlíveček. Vytvořila pro ně „mini-zoologickou zahradu“, pozorovala je

a hrála si s nimi. Hra obvykle končila tak, že Katka všechny sametky na stole vodou zatopila. Babička, která si toho všimla, jí vyhubovala a vysvětlila jí, že sametky pod vodou zahynou.

Obě poslední aktivity vedou k zamyšlení o etických aspektech. Je vhodné zásah dospělé osoby? Co se stane, když děti nebude při spontánních aktivitách nikdo regulovat? A naopak – co se stane, bude-li je někdo regulovat příliš? Proč babička Katce nenařhlala jinou aktivitu se sametkami? Pokusme se přemýšlet o tom, kolik spontánních aktivit jsme dětem překazily, a jak reagovat, aby děti v aktivitě pokračovaly, jen ji „humanizovaly“.

Další informace a aktivity naleznete v připravované knize Venkovní činnosti v předškolním vzdělávání autorek Kateřiny Jančaříkové a Magdalény Kapuciánové, která vyjde v nakladatelství Dr. J. Raabe.

Autorka působí na katedře biologie a environmentálních studií Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy

Ve spolupráci s firmou PRESCO GROUP je pro vás připravena soutěž o společenskou hru Ovečko, nezlob se. Stačí do pátku 28. června 2013 správně odpovědět na soutěžní otázku a doufat, že se štěstí při losování usměje právě na vás!

Odpovědi zasílejte na jméno šéfredaktorky měsíčníku na adresu redakce anebo prostřednictvím e-mailu (sarka.kocianova@forum-media.cz). Na obálku dopisu či do předmětu e-mailu uveďte heslo SOUTĚŽ ČERVEN.

Soutěžní otázka zní: Kdo režíruje britský animovaný televizní seriál Ovečka Shaun?

ČLOVĚČE OVEČKO NEZLOB SE

Kvalitní společenská hra pro rodiny s malými hráči, která na všech frontách poráží dnes již překonanou klasiku.

PRESCOGROUP
publishing

PRESCO GROUP, a.s.
Máchova 21, 120 00 Praha 2
e-mail: info@prescogroup.cz
www.pg.cz

Věk: 3+

Doba hraní: 10 min.

Počet hráčů: 2 - 4

